

**ТЕОРЕТИЧНІ, МЕТОДИЧНІ
ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Колективна монографія

УДК 338.43
С33

*Друкується за рішенням вченої ради
Уманського національного університету садівництва
(протокол №4 від 20 грудня 2019 року)*

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор Малік М.Й.;
доктор економічних наук, професор Жудро М.К.;
доктор економічних наук, професор Нестерчук Ю.О.

Автори вміщених матеріалів висловлюють свою думку, яка не завжди збігається з позицією редакції. За зміст матеріалів (у т.ч. відсутність плагіату) відповідальність несуть автори. Матеріали подаються в авторській редакції.

Т33 **Теоретичні, методичні та практичні аспекти сталого розвитку економіки України** / Під ред. д.е.н., професора О. О. Непочатенко. – Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2020. – 224 с.

ISBN 978-966-2643-22-0

У монографії викладені результати досліджень сучасних проблем розвитку економіки України. Висвітлені соціально-економічні аспекти сталого розвитку економіки. Розглянуто роль та місце фінансової та податкової політики у забезпеченні поступального розвитку економічної системи. Досліджено розвиток окремих галузей національної економіки. Значну увагу приділено теоретичним та практичним аспектам розвитку підприємницької діяльності як основи успішного функціонування економіки країни.

Розраховано на студентів, аспірантів, викладачів, наукових співробітників та фахівців, які займаються питаннями розвитку економіки.

УДК 338.43

BN 978-966-2643-22-0

© Уманський національний
університет садівництва, 2020

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

1.1. Аналіз та планування як інструменти забезпечення сталості територіального розвитку (Хижнякова Н.О., к.е.н., доцент, Рівненський державний гуманітарний університет)	9
1.2. Розвиток муніципального комплексу як основа зростання української економіки (Костюк В.С., к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва)	15
1.3. Сучасний стан та проблеми розвитку об'єднаних територіальних громад сільської місцевості в умовах сталого розвитку: регіональні особливості (Соколова А.О., к.е.н., доцент; Поліщук М.О., н.сп.; Гонта Н.А., н. сп.; Голій Н.П., н. сп., Волинська державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту картоплярства НААНУ)	21
1.4. Державна підтримка малого підприємництва в Україні (Кицак Т.Г., доцент, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана)	27
1.5. Призначення методологічного гарантування функції цілісної економічної діагностики у системі стратегічного регулювання діяльністю підприємств промисловості та об'єднань при згенеруванні і функціонуванні підсистеми (Ткаченко С.А., д.е.н., доцент; Полякова Є.С., к.е.н., доцент; Ткаченко В.А., викладач; Ткаченко С.В., викладач, Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»; Потишняк О.М., д.е.н., професор, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка)	33
1.6. Методологічний інструментарій дослідження системи економічної безпеки аграрного сектору (Утенкова К.О., к.е.н., доцент, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва)	39

1.7. Використання сільськогосподарських угідь в контексті реформування земельних відносин в Україні (Лисенко А.М., к.е.н., доцент, Центральноукраїнський національний технічний університет)	43
1.8. Роль землеустрою в організації сталого землекористування (Петренко О.Я., к.е.н., доцент, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва)	50
1.9. Зарубіжна практика поширення державно-приватного партнерства у зрошуваному землеробстві (досвід країн, що розвиваються) (Дідковська Л.І., к.е.н., Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»)	57

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

2.1. Особливості формування ресурсної бази місцевих бюджетів в Україні на сучасному етапі (<u>Барабаш Л.В.</u> , к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва)	65
2.2. Складові механізми формування та реалізації депозитної політики банку (Бондаренко Н.В., к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва)	72
2.3. Фінансова безпека як основа функціонування страхового ринку (Власюк С.А., к.е.н., доцент; Цимбалюк Ю.А., к.е.н., доцент; Ролінський О.В., к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва)	82
2.4. Формування фінансових джерел соціального захисту населення у контексті існування тіньової економіки (Мальований М.І., д.е.н., професор; Мальована М.М., аспірантка, Уманський національний університет садівництва).	87
2.5. Організація системи страхування аграрної продукції з державною підтримкою в Україні (Улянич Ю.В., к.е.н., доцент, Пташник С.А. к.е.н., Уманський національний університет садівництва)	99
2.6. Аналіз впливу маркетингових факторів на сучасний стан страхового ринку України (Шелест О. В., Батко Т. С., Данченко Л. Г., к.е.н., доцент, Київський національний лінгвістичний університет)	107

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

2.1. Особливості формування ресурсної бази місцевих бюджетів в Україні на сучасному етапі

Місцеві бюджети є частиною бюджетної системи України та держави взагалі, впливаючи на соціально - економічний розвиток регіонів і, як наслідок – на економічне становище держави.

Досліджуючи сутність місцевих бюджетів, В.М. Опарін характеризує місцевий бюджет водночас і як економічну категорію, і як правову, і як категорію за матеріальним змістом⁹⁹.

Кравченко В.І. також розглядає місцевий бюджет в трьох аспектах: «По-перше, це правовий акт, згідно з яким виконавчі органи влади отримують легітимне право на розпорядження певними фондами грошових ресурсів. По-друге, це план (кошторис) економічна категорія, оскільки бюджет є закономірним економічним атрибутом будь-якої самостійної територіальної одиниці, наділеної відповідним правовим статусом»¹⁰⁰.

Але О.Д. Василик і К.В. Павлюк визначають, що «економічна сутність місцевих бюджетів виявляється у формуванні грошових фондів, які є фінансовим забезпеченням діяльності місцевих рад і місцевих державних адміністрацій, та використанні цих фондів на фінансування, утримання й розвиток соціальної інфраструктури, місцевого господарства»¹⁰¹.

Сунцова О.О. підкреслює, що місцевий бюджет як економічна категорія «має певні, властиві лише йому, особливості – зосередження частини ВВП в руках органу місцевого самоврядування з його подальшим використанням на місцеві потреби та його перерозподіл між галузями виробництва й адміністративно-територіальними утвореннями»¹⁰².

Отже, місцеві бюджети можна розглядати як наслідок фінансової або економічної діяльності певної території, оскільки через них утворюються і використовуються регіональні фонди грошових коштів і по їх стану можна визначитись щодо виконання основних показників діяльності господарства регіону. А ще слід розуміти, що місцеві бюджети – це сукупність економічних і грошових відносин, що виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових коштів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення потреб суспільства.

⁹⁹ Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія). К.: КНЕУ, 1999. 164 с

¹⁰⁰ Кравченко В. І. Місцеві фінанси України. К. : Знання, 1999. 487 с.

¹⁰¹ Василик О.Д., Павлюк К.В. Бюджетна система України. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.

¹⁰² Сунцова О.О. Місцеві фінанси. Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 560с.

Характерні ознаки місцевих бюджетів

наповнення дохідної частини місцевих бюджетів об'єктивно залежить від економічного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці та суб'єктивно залежить від побудови системи міжбюджетних відносин

сфера дії місцевих бюджетів регламентована не тільки Бюджетним кодексом, але й іншими нормативно-правовими актами

учасниками бюджетних відносин є, з одного боку, місцеві органи влади, а з іншого – підприємства, установи та населення

забезпечується рух фінансових потоків від платника податків до бюджету і здійснюється бюджетне фінансування установ і організацій, які знаходяться на бюджетному утриманні

концентруючи фінансові ресурси на необхідних ділянках і напрямках, дозволяють здійснювати державне регулювання регіональною економікою і забезпечують проведення соціальної політики

структура місцевих бюджетів визначається адміністративно-територіальним поділом України: кожна адміністративно-територіальна одиниця створює власний бюджет, який є фінансовою основою діяльності місцевих органів влади

Рис. 1. Ознаки місцевих бюджетів

Виходячи з того, що існують значні відмінності між численними інтересами державної влади і управління, з одного боку, та підприємницькими структурами і фізичними особами – з іншого, проблема використання завжди обмежених централізованих фінансових ресурсів має велику актуальність¹⁰³. Відтак економічна сутність місцевих бюджетів проявляється в їх призначенні та функціях, що ними виконуються рис. 2.

Ефективність системи формування доходів місцевих бюджетів значною мірою залежить від рівня економічного розвитку країни та її регіонів. При цьому важливе місце у формуванні доходів місцевих бюджетів належить розвитку місцевого оподаткування, а надходження від місцевих податків і зборів зараховуються безпосередньо до доходів бюджетів місцевого самоврядування¹⁰⁴.

¹⁰³ Науменко А.М. Сутність та функції місцевих бюджетів в умовах трансформації економіки // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр. Кіровоград: КНТУ, 2006. Вип. 9. С. 363–369.

¹⁰⁴ Каспрук А.Ю. Доходи місцевих бюджетів: проблеми забезпечення та резерви збільшення // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». 2012. Вип. 9 (2). С. 60–70.

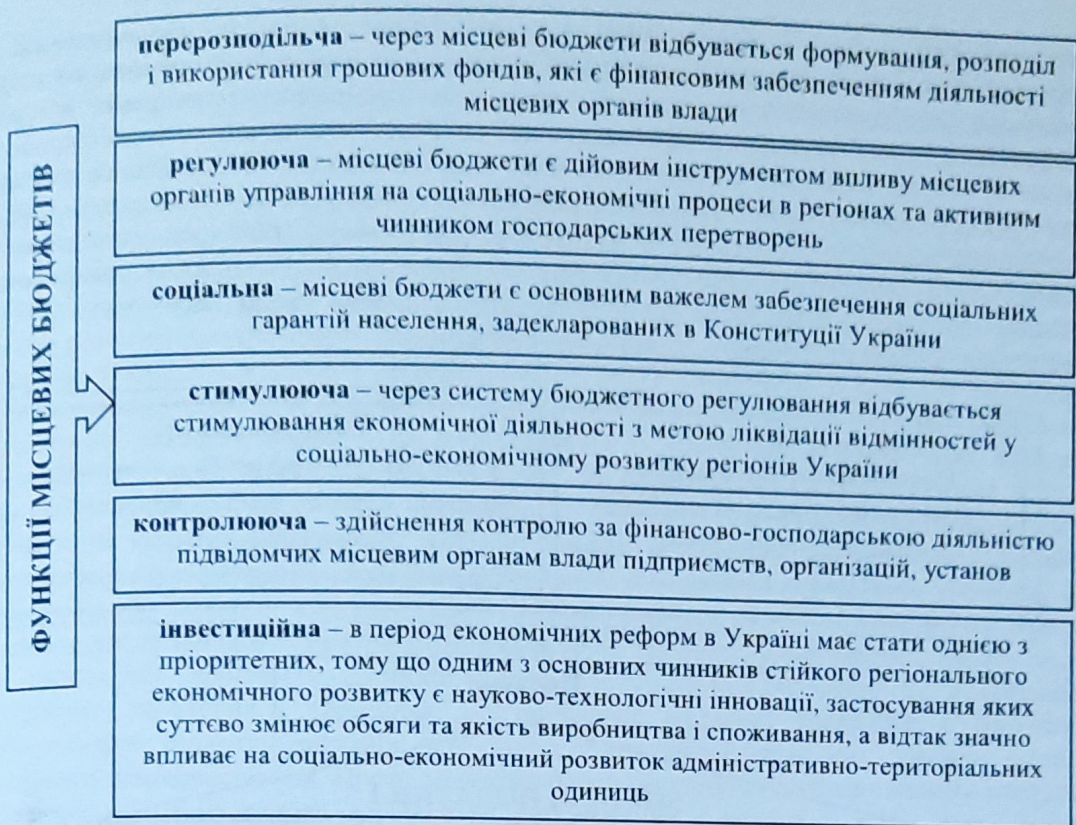

Рис. 2. Функції місцевих бюджетів

При цьому до місцевих належать податки та збори, які є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад. Вони встановлюються відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Податковим кодексом України¹⁰⁵. Структура податків і зборів в Україні схематично зображена на рисунку 3.

Нормами ст. 9 Податкового кодексу України, до загальнодержавних податків і зборів віднесено: податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб (ПДФО); податок на додану вартість; акцизний податок; екологічний податок; рентна плата та мито. Частина загальнодержавних податків і зборів зараховується до місцевих бюджетів у встановлених податковим і бюджетним законодавством пропорціях.

Так, склад доходів та видатків бюджетів районів у містах (у разі їх створення) визначається міською радою відповідно до повноважень, переданих районним у містах радам. А якщо району у місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища або села, то склад доходів та видатків бюджетів таких міст, селищ або сіл, обсяги міжбюджетних трансфертів визначаються у порядку, затвердженому міською радою, з урахуванням повноважень відповідних місцевих рад.

Щодо спеціального фонду місцевих бюджетів, то до нього зараховується 80 % екологічного податку (крім екологічного податку, визначеного п.16 ч. II ст. 29 ПКУ), у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів ОТГ – 25%, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим – 55%, бюджетів міст Києва та

¹⁰⁵ Податковий кодекс України: закон України № 2755 від 2 грудня 2010 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>

Севастополя – 80%. А з 01.01.2018 року до місцевих бюджетів зараховується: 5% рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України), з яких 2% – до обласних бюджетів та 3% – до бюджетів міст обласного значення, об'єднаних територіальних громад та районів (2% – до районного бюджету, 1% – до сільських, селищних та міських бюджетів у складі району); 100% єдиного податку, що сплачується платниками єдиного податку четвертої групи (сільгосптоваровиробниками). Також протягом 2018–2019 років зберігається норма щодо зарахування 13,44% акцизного податку з пального до місцевих бюджетів.

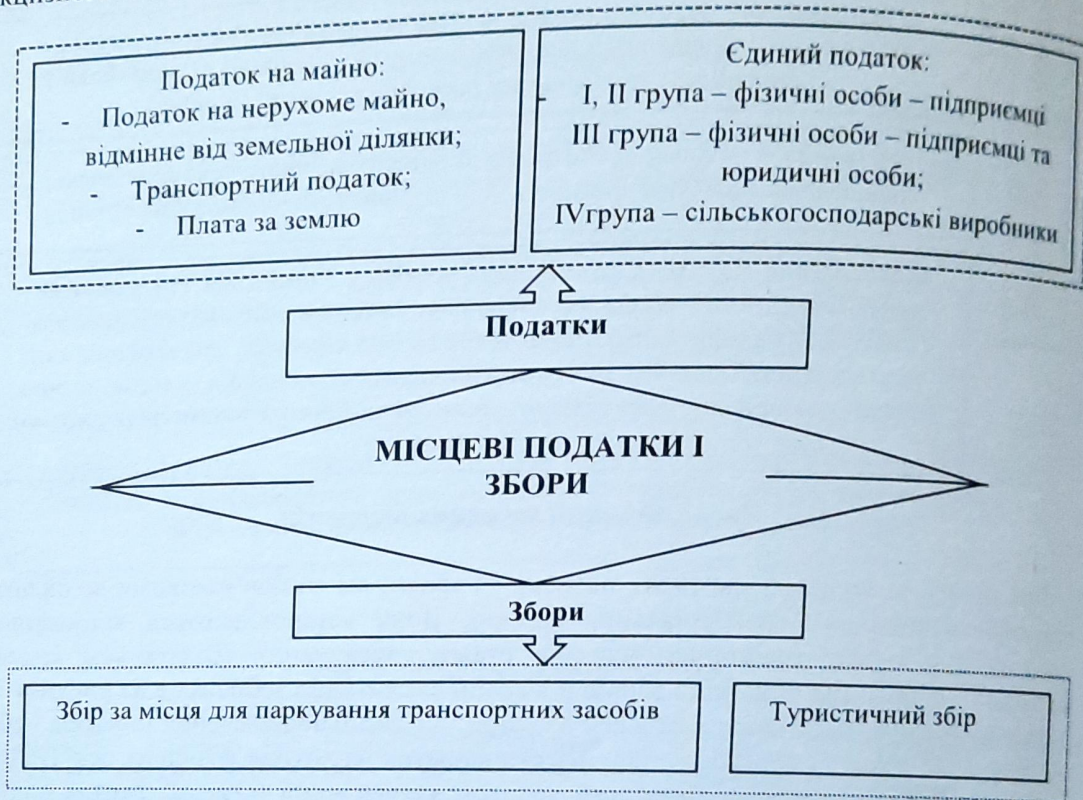

Рис. 3. Склад місцевих податків і зборів

З 2020 року 100% акцизного податку з пального відповідно до норм Бюджетного кодексу зараховуватиметься до спеціального фонду державного бюджету. З наведеного очевидно, що доходи місцевих бюджетів у частині загальнодержавних податків і зборів є величиною, на яку місцева влада не має безпосереднього впливу. Заходи опосередкованого впливу (створення робочих місць, підвищення інвестиційної привабливості території, контроль використання природних ресурсів тощо) на місцевому рівні здатні забезпечити зростання доходів місцевих бюджетів в цілому. А тому застосування непрямих методів підвищення податкових доходів місцевих бюджетів є цілком виправданим і актуальним стосовно місцевих податків і зборів¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Гвидюк І.В. Концептуальні засади формування місцевих бюджетів за рахунок податкових підходжень // Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України: Збірник наукових праць

Повноваження місцевої влади стосовно місцевих податків і зборів є доволі широкими, хоча, безумовно, виключно в межах норм Податкового кодексу України. Відзначимо, що відповідно до законодавства місцеві ради зобов'язані установити єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю); вирішують питання щодо встановлення податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору. Водночас варто наголосити, що на економічну складову місцевих бюджетів суттєво впливають об'єктивні та суб'єктивні фактори. До об'єктивних належать стан економіки, характер виробничих відносин, рівень розвитку продуктивних сил, а також особливості, притаманні окремим областям: природні (наявність корисних копалин, нафти, газу); економічні (структура народного господарства); соціальні (кількість учнів, хворих, лікарняних ліжок, соціально-культурних закладів тощо). До суб'єктивних – зовнішню і внутрішню політику держави, прогнози економічного розвитку та економічної ситуації. Разом з тим, виходячи з теоретичних основ бюджетного регулювання, безперечно, важливим є визначення економічної сутності місцевих бюджетів як складової системи соціально-економічного розвитку, яка полягає у сукупності фінансово-економічних відносин, що виникають у процесі перерозподілу валової доданої вартості регіону з метою формування та використання фінансових ресурсів територіальних громад, спрямованих на економічне зростання адміністративно-територіальних одиниць та підвищення добробуту населення. Основним призначенням місцевих бюджетів є фінансове забезпечення розвитку регіонів, вирішення соціально-економічних завдань органів місцевого самоврядування. Проте механізм перерозподілу бюджетних коштів виступає об'єктом централізованого державного регулювання і багато в чому визначається системою оподаткування, монетарною політикою і макроекономічними факторами. Тому необхідність його постійного вдосконалення об'єктивна. Це вимагає визначення такого перерозподілу, який зумовлений потребою підтримання певного життєвого рівня в окремих регіонах країни, а також забезпечення умов діяльності підприємств державної й недержавної форм господарювання. Для детального дослідження ресурсної бази місцевих бюджетів, що має місце наразі, слід дослідити динаміку доходів і видатків місцевих бюджетів (рис. 4).

Рис. 4. Динаміка обсягів доходів і видатків місцевих бюджетів у 2014–2018 рр., млрд. грн

З наведених на рис. 4 даних бачимо, що обсяги доходів, отриманих місцевими бюджетами з власних джерел, не покриває усі необхідні статті й обсяги витрат. Для погашення запланованих витрат використовуються суми, отримані у вигляді міжбюджетних трансфертів. Так, протягом 2014–2018 рр. відзначається доволі незвичайне перевищення обсягів доходів над сумами залучених у вигляді міжнародних трансфертів коштів. При цьому відзначається стійка тенденція до зростання щодо сум, залучених у вигляді трансфертів – з 130,6 млрд грн. у 2014 р. до 298,98 млрд грн. у 2018 р. Такі значні суми міжбюджетних трансфертів є свідченням неспроможності місцевих бюджетів задовольнити необхідні потреби у вигляді витрат власними силами (рис. 5).

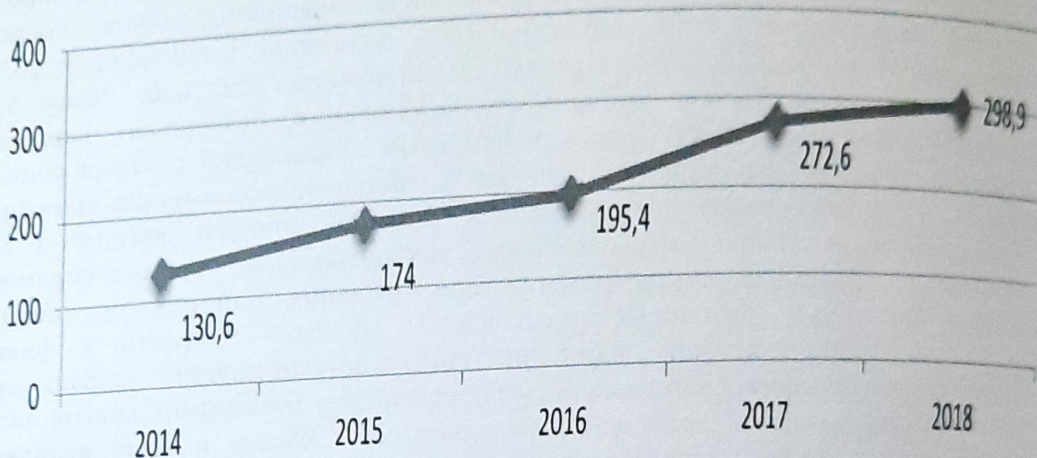

Рис. 5. Динаміка обсягів міжбюджетних трансфертів, отриманих місцевими бюджетами у 2014–2018 рр., млрд. грн.

Важливим чинником наповнення місцевих бюджетів є забезпечення зростання податкових надходжень через розширення та підвищення ефективності виробництва, так саме у цій сфері створюється нова вартість з якої сплачуються податки.

Проте на сьогоднішній день податки некоректно виконують свої основні функції (фіскальну, регуляторну, розподільчу, стимулюючу та контрольну), через що деякі бюджети відчувають дефіцит коштів, які в результаті покриваються міжбюджетними трансфертами, що зменшує ступінь самостійності місцевого самоврядування¹⁰⁷.

Враховуючи бюджетну децентралізацію, варто звернути увагу на фінансову самостійність місцевих бюджетів. Тому аналіз доходів місцевих бюджетів у різних проєкціях, а також визначення відсотку виконання річних планових показників є актуальним та затребуваним. На рис. 6 та 7 представлено виконання планових показників у розрізі складових доходів місцевих бюджетів з розмежуванням на загальний та спеціальний фонди.

¹⁰⁷ Пивовар (Мулярчук) М.А. Основні тенденції розвитку валютного ринку України в умовах фінансово-економічної нестабільності // Фінансово-економічний розвиток підприємницької діяльності та національної економіки: проблеми та перспективи: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. Львів: Громадська організація «Львівська економічна фундація», 2017. С.24 – 28.

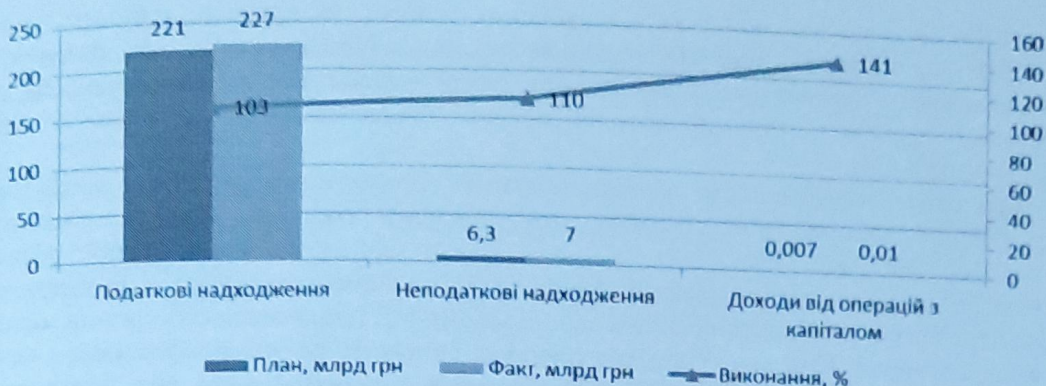

Рис. 6. Виконання планових показників по джерелах доходів загального фонду місцевих бюджетів у 2018 р.

З рис. 6 бачимо, що в розрізі складових доходів загального фонду місцевих бюджетів простежується перевиконання планових показників. При цьому загальний відсоток виконання становить 103% (план – 221 млрд грн, факт – 227 млрд грн). Дещо інша ситуація прослідковується у розрізі складових доходів спеціального фонду місцевих бюджетів (рис. 7).

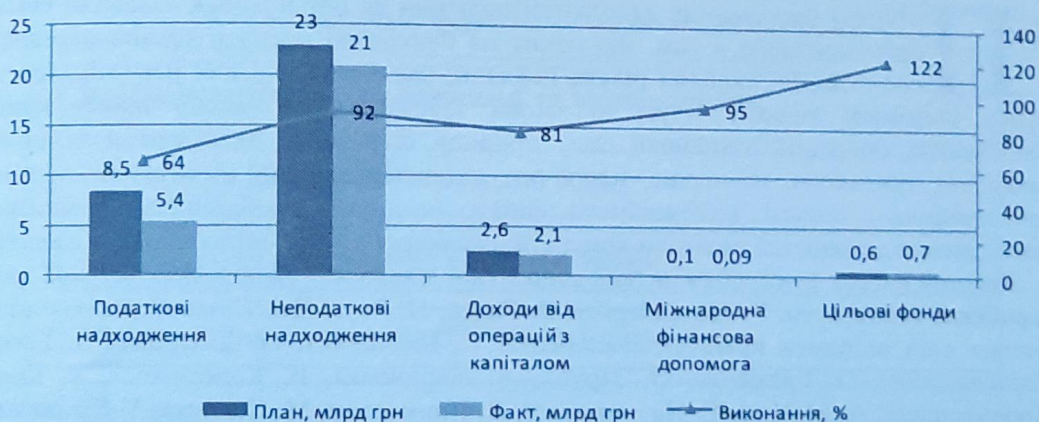

Рис. 7. Виконання планових показників по джерелах доходів спеціального фонду місцевих бюджетів у 2018 р.

Представлена на рис 7 інформація про виконання планових показників складових доходів спеціального фонду місцевих бюджетів (окрім цільових фондів) дає можливість зробити наступні висновки, що найбільше відхилення фактичних значень порівняно з плановими показниками мають податкові надходження – 64%. Це пояснюється особливостями адміністрування місцевих податків та зборів, зокрема застосуванням звітного (податкового) періоду, що становить квартал та/або рік, та строками сплати податкового зобов'язання.

Європейський досвід показує що формування доходів місцевих бюджетів має свої особливості. Так, у структурі доходів місцевих бюджетів у Швеції переважають податки (більше 60%), у Швейцарії – більше, ніж 45%, у Франції, Фінляндії та Норвегії – від 35%

до 40%. До місцевих податків у зарубіжних країнах, як правило, відносять місцеві податки на прибуткові, промислові, податки на професію, а також податки на відображають політику місцевих органів влади (еконімічні, на політвання на обсяг тощо). В Україні у структурі доходу місцевих бюджетів також переважають податки (більше 85%)¹⁰⁸.

Критерієм ефективності функціонування бюджетно-податкового механізму є досягнення раціонального балансу між власними коштами місцевого бюджету і трансфертами, що надходять з державного бюджету. Такого жеття офіційно трансфертів у доходах місцевих бюджетів України є високою в умовах децентралізації, яка передбачає забезпечення фінансової незалежності (спроможності) органів місцевого самоврядування. При цьому доходи місцевих бюджетів не диверсифіковані, а основну частку податкових доходів місцевих бюджетів становить один вид оподаткування – податок на доходи фізичних осіб. Місцеві ж податки не виконують функції фінансової інструменту органів місцевого самоврядування¹⁰⁹.

Нині в Україні гостро постає проблема з високим рівнем концентрації бюджетних ресурсів на центральному рівні. Тож для підвищення ефективності формування ресурсної бази місцевих бюджетів необхідно здійснювати активний пошук шляхів посилення соціальної, стимулюючої та регулюючої ролі податків, зокрема – місцевих.

2.2. Складові механізму формування та реалізації депозитної політичної бази

Питання формування депозитної політики не приділялося належної уваги. Це було пов'язано з тим, що попит на банківські послуги значно перевищував пропозицію; високий рівень інфляції, наявність дешевих ресурсів, трестання курсу іноземної валюти – усі ці умови забезпечували високу норму прибутку банківських операцій, змінюючи саму природу їх ризику. Виходячи із зазначеного, проблема зумовлена, по-перше, існуючим підвищенням ролі депозитної політики в забезпеченні стійкості комерційного банку, по-друге, необхідністю комплексного дослідження депозитної політики комерційного банку у взаємовідносинах із клієнтами.

Значний внесок у розробку питань депозитної діяльності банківських установ зробили зарубіжні економісти: Г. Айленбергер, Р. Еллер, П. Роуз, Дж. Сінкі. Серед вітчизняних вчених слід виділити праці О. Васюренка, О. Дзюблюка, О. Дмитрієва, В. Гоця, А. Герасимовича, О. Гриценка, О. Заруби, А. Кириченка, В. Колесникова, Т. Коха, Л. Кроливецької, А. Мороза, С. Науменкової, Л. Примостки, М. Савлука, Т. Сможенко та інших.

Депозитна діяльність – це діяльність банківських установ щодо залучення тимчасово вільних коштів фізичних та юридичних осіб для розміщення їх на власний розсуд для отримання прибутку.¹¹⁰ Депозитна діяльність банків включає етапи відображені на рис. 1.

¹⁰⁸ Пивовар (Мулярчук) М.А. Основні тенденції розвитку валютного ринку України в умовах фінансово-економічної нестабільності // Фінансово-економічний розвиток підприємницької діяльності та національної економіки: проблеми та перспективи: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. Львів: Громадська організація «Львівська економічна фундація», 2017. С. 24 – 28.

¹⁰⁹ Андрейків Т.Я. Формування місцевих бюджетів: соціально-економічний аспект. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. вип. 10. С. 93–96.

¹¹⁰ Коваленко В. В. Депозитна діяльність банків України: реалії та розвиток на майбутнє. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. №4. С. 834-837.

Наукове видання

ТЕОРЕТИЧНІ, МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Колективна монографія

Під редакцією д.е.н., професора Непочатенко О.О.

Комп'ютерне верстання
Коректура

М.І.Мальований
Л.М. Абрамець

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 02.01.2019 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 13,02
Тираж 300 прим. Замовлення № 17

Видавець і виготівник «Сочінський М. М.»
20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19, вул. Садова, 2
Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2521 від 08.06.2006.
тел. (04744) 4-64-88, 3-51-33, (067) 104-64-88
vizavi-print.jimdo.com
e-mail: vizavi008@gmail.com
vizavisadova@gmail.com